

UDK 808. 5 (091)
Pregledni članak
Primljen 8. 1. 2014.
Prihvaćen 20. 1. 2015.

ALOJZIJA TVORIĆ KUČKO
alozija.tvoric@zg.t-com.hr

STIL TEKSTOVA U OGLEDALU MISNIČKOM IVANA ANČIĆA

U ovom će se radu opisati stil tekstova religioznoga moralno-didaktičkoga djela *Ogledalo misničko/Speculum sacerdotale* (Ankona, 1681) redovnika provincije *Bosne Srebrene* Ivana Ančića. Premda je ovo djelo već bilo predmet nekih proučavanja, primjerice jezičnih, detaljnija analiza njegova sadržaja nije provedena, tako da će se analizirati tekstovi kao i njihove stilske karakteristike i to posebice one koje pridonose bogatstvu autorova izraza, ponajviše u okvirima barokne retorike (npr. u *Razgovorima*).

Ključne riječi: Ivan Ančić, *Ogledalo misničko* ..., retorika, stil, stilske figure

Uvod

U ovom će se radu nastojati prikazati pojedina stilska obilježja, uglavnom stilske figure¹, iz moralno-didaktičkog² djela *Ogledalo misničko*³ fra Ivana Ančića na primjeru tekstova koji se javljaju u tom djelu. Kako bi se djelo uopće moglo stilski prikazati, potrebno je opisati kontekst njegovog nastanka, odnosno životni i stvaralački put franjevca Ivana Ančića.

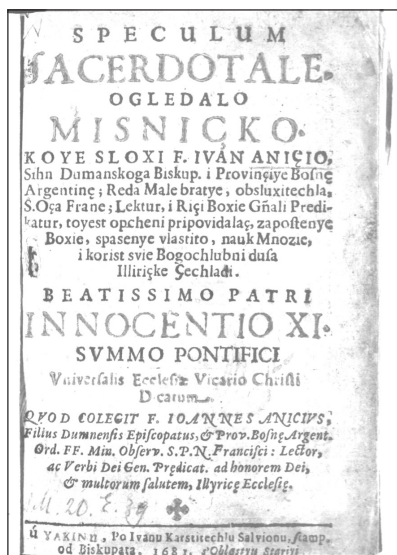
Ivan Ančić (Anitius, Anicio) rođen je u selu Lipi kod Dumna, današnjega Tomislavgrada 11. veljače 1624, a umro je u Anconi 24. srpnja 1685. godine. Budući da je rođen na *dumljanskom* prostoru, prozvaao se Dumljaninom. U franjevački red stupio je 1643. godine. Studirao je filozofiju i teologiju u Italiji te postao profesor teologije. U različitim je mjestima, poput Našica, Rame, Dumna, Beograda, bio propovjednik i župnik, ali i profesor (lektor – *lector et concionator generalis*). Većinu je života proveo u Italiji, najčešće kao predstavnik franjevačke provincije Bosne Srebrene. Iako je za života težio postati duvanjskim biskupom, nikada to nije ostvario. U Italiji je izdao svoja djela. Na latinskom jeziku u Veneciji 1662. g. izašlo je djelo *Thesaurus perpetuus indulgentiarum Seraphici Ordinis*. Jedino

---

¹ Upotrebljavaju se različiti nazivi poput *figure*, *retoričke figure* ili *stilske figure* od kojih je posljednji izraz uvrženiji. Postoje različite podjele figura od kojih će se neke upotrijebiti u ovom radu (npr. fonološke, morfološke, semantičke, pragmatičke i dr. ili logičke figure, tropi, figure misli, figure riječi itd.). O povijesnom razvoju, podjelama, tumačenju i primjerima više vidjeti u Bagić, 2012: VII – XIII.

² Razdoblje novoga vijeka obilježeno je snažnim utjecajem Crkve u svim područjima ljudskoga društva pa se crkveni pisci uglavnom „bave temama određenim vjerskom slikom svijeta i čovjeka, društvenom životu Crkve prilagođuju (se) i svojom komunikacijskom strategijom ... suobraćaju (se) putem nekoliko vrlo trajnih, gotovo izvanpovijesnih komunikacijskih obreda: putem propovijedi, katekizama, ispovijedi ... dobar dio njihove osamnaestostoljetne produkcije ima veze s tradicionalnim oblicima kršćanskoga obreda, s rodovima crkvene retorike ... najistaknutije mjesto pripada zbirka propovijedi, moralno-poučna djela doimlju se kao svojevrсна kateheza proširena primjerima iz svakidašnjega života“ (Kravar, 1993: 106 – 107). Važno je da pojedini autori retoriku shvaćaju kao moral jer se doista kroz *Ogledalo misničko* zapaža da je to „s jedne strane knjiga recepata koja vodi praktičnom cilju, s druge korpus moralnih propisa na osnovi kojih se procjenjuju jezični “otkloni” (Lachmann, 2002: 348), u ovom slučaju, značajke stila autora.

³ Naslov djela jest: *Speculum sacerdotale. Ogledalo misničko. Koje složi f. Ivan Anicio, sin dumanskoga biskup. i provincije Bosne Argentine, reda Male braće, obslužitelja, S. Oca Frane; lektur; i riči Božje G(ener)ali predikatur; to jest općeni pripovjedalac, za poštenje Božje, spasenje vlastito, nauk mnozje, i korist svje bogoljubni duša iliričke čeljadi*. Vidjeti prilog na str. 47. Radi lakšeg navođenja i snalaženja u tekstu, u radu će se navoditi hrvatski početak naslova djela – *Ogledalo misničko*.

Naslovnica (početna stranica)
OGLEDALA MISNIČKOGA.

Na Ančičev su rad utjecale različite povijesno-političke okolnosti: „Ančičevo zanimanje za crkvenu administraciju i briga oko toga tko će predvoditi vjerski život u Bosni nimalo ne čudi budući da je razdoblje njegova života i djelovanja bilo obilježeno značajnim povijesnim mijenama i društvenim lomovima što je imalo različite odjeke na ovome području.“ (Barišić i Jerković

sačuvano drugo izdanje nema list s otišnutom godinom izdanja. Pretpostavlja se da je otisnuto između 1690. i 1693.⁴ Na hrvatskom su jeziku, ali u Anconi, osim *Ogledala misničkoga* 1681, tiskana *Vrata nebeska i život vični* (*Porta caeli et vita aeterna*, Liber primus et secundus, 1678) i *Svitlost karstjanska i slast duhovna* (1679). Sačuvan je i rukopis njegovoga životopisa u obliku četrnaest dokumenata. Napisao ga je sam Ančič i proslijedio Kongregaciji De Propaganda Fide⁵. Najvjerojatnije je posljednje godine svog života⁶ proživio u Anconi u samostanu S. Francesco in Alto⁷.

⁴ Drugo izdanje djela *Thesaurus perpetuus indulgentiarum Seraphici Ordinis* pripremio je fra Gabro Stanić iz Imotskoga koji je bio provincijal Bosne Srebrene od 1690. do 1693. godine. Zaključak je da je drugo izdanje Ančičevog djela tiskano u Veneciji poslije 1693. godine. Na tom se dostupnom izdanju navodi 1662. godina pa se pretpostavlja da je to godina prvog izdanja. Tada se Ivan Ančič nalazio u Rimu. Onamo ga je poslao provincijal Franjo Miletić kako bi riješio određene probleme koji su se pojavili u provinciji. Ančiču je bio sklon prefekt Propagande Fide (vidjeti bilješku 5.) pa se vjeruje da je tada u Rimu objavio spomenuto djelo. Danas nije poznat nijedan primjerak toga izdanja. Usp. Knezović, 1986: 120 – 122.

⁵ S. Congregatio de Propaganda Fide, odnosno Sveta kongregacija za nauk (širenje) vjere ustanovljena je kao crkvena organizacija s misijskom djelatnošću, a ovdje se spominje jer je vodila višejezičnu tiskaru u Rimu u kojoj su se tiskala nabožna djela na raznim jezicima, među kojima se ističu ona koja su sastavili franjevci provincije Bosne Srebrene. O nastanku, povijesti i značenju Svete kongregacije vidjeti u Katoličkoj enciklopediji na <http://www.newadvent.org/cathen/12456a.htm>.

⁶ O Ančičevu životu i radu moguće je saznati i na temelju drugih izvora poput pisama. Vidjeti u Mandić, 1934: 169 – 170 i u Barišić i Jerković, 2011: 9 – 10.

⁷ O toj pretpostavci piše Knezović, 1986: 126.

2011: 9) Život su mu obilježili ratovi, i to Tridesetogodišnji (1618 – 1648), Bečki (1683 – 1699) i Kandijski (1645 – 1669), te okolnosti na prostoru Bosne Srebrene⁸, odnosno doticaj s islamom, pravoslavljem i protestantizmom te njihovim administrativnim granicama. Na tom je prostoru nedostajalo svećenika⁹, materijalnih sredstava (npr. slaba opremljenost crkava), što je rezultiralo time da „mnogi katolici u slavonskim i južnougarskim dijelovima Bosne Srebrene nisu poznavali osnovne liturgijske elemente, pa čak ni Očenaš, Zdravomariju i Vjerovanje“ (Barišić i Jerković, 2011: 14). Između različitih kultura, vjerskih prijepora i stalnih ratova franjevci Bosne Srebrene pišu i tiskaju djela na svome jeziku, kako i sam Ančić navodi u uvodu djela *Vrata nebeska*, jer, doista, on piše „u duhu Tridentuskog¹⁰ crkvenog sabora“ (Hoško, 1971: 4), a živi i stvara u vrijeme, kako sam već navela, koje je nepovoljno za katolike na prostorima pod Osmanskim Carstvom, iako je, s vremenom, dolazilo do povlačenja turske vojske. To se odrazilo i na djelovanje svećenika franjevaca provincije Bosne Srebrene. U takvim je okolnostima Ivan Ančić sastavio poučnu knjižicu *Ogledalo misničko*.

U tom se djelu stilska¹¹ obilježja analiziraju na pojedinim tekstovima, pri čemu svaki tekst neće biti prikladan za analizu. Tekstovi sadrže brojne biblijske (i druge) ulomke i citate pa ih je ponekad teže razlikovati od autorova teksta jer nisu uvijek označeni kao autorski.

⁸ Prostore koji su obuhvaćeni ovim pojmom vidjeti u Barišić i Jerković, 2011: 10.

⁹ Kako navode Rudolf Barišić i Marko Jerković, „kleru su primarni problem predstavljale otežane mogućnosti školovanja svećeničkog podmlatka što je za sobom povlačilo i prepreke pri osiguranju adekvatne pastoralne skrbi. Za lokalni katolički puk upravo je ovo pitanje dušobrižništva znatno utjecalo na svakodnevni život, u kojemu je redovita pastoralna skrb, prije svega dijeljenje sakramenata, imala važnu ulogu. Dokumenti ovog vremena pokazuju da su franjevci nastavili, kao i u prethodnim razdobljima, preuzimati dušobrižničku odgovornost na sebe“ (Barišić i Jerković, 2011: 26 – 27).

¹⁰ Autor se u *Ogledalu misničkom obrušava* na protivnike Crkve: „Još ima rostvo; koje se čini griom putenim, do drugoga kolina, od sabora Tridentinskoga, ukazano; to jest, da tko (po nesrići) sagriši ...“ (Ančić, 1681: 174) ili: „Kano bi Luter, Kalvin, i druzi brez broja, jao njim, i tko sluša, u viek će biti“ (Ančić, 1681: 176). U ovom se ogledaju značajke barokne retorike s obzirom da su to „iskazi ‘performativnoga’ tipa: Crkva zahtijeva, upozorava, moli, zabranjuje. ... opisni i konstativni iskazi većega spoznajnog kapaciteta, kakvi dominiraju jezikom znanosti, filozofije, pa i svjetovne književnosti, za crkvenu su retoriku od sporedne vrijednosti.“ (Kravar, 1993: 109)

¹¹ O slovopisnim, jezičnim i grafolingvističkim obilježjima u Ančićevom *Ogledalu*, ali i u drugim njegovim radovima vidjeti, posebno, u Marković, 1958: 1 – 141; Tafra i Košutar, 2011: 251 – 266; Grčević i Franjić, 2011: 303 – 320 i Tvorić, 2011: 321 – 338. Poseban osvrt pridajem grafičkim priložima u knjižici, npr. papinski grb, različiti florealni motivi i stilizirani prikaz anđela, o tome više vidjeti u Tvorić, 2011: 322 – 324.

Stil tekstova u *Ogledalu misničkom*

Stilsku analizu *Ogledala misničkoga* započinjem kraćim opisom sadržaja tekstova koji se u toj knjižici nalaze.

Ogledalo misničko sastoji se od naslovnice koja sadrži osnovne bibliografske podatke: autora, naslov djela, mjesto i godinu tiskanja, posvetu, tiskara i tiskaru. Tu je i uvodni dio, odnosno posveta papi Inocentu XI. (1676 – 1689) na latinskom jeziku: „Beatissimo patri, Innocentio XI. legitimo vicario Christi in terris, nec non universalis ecclesiae, vigilantissimo pastori. ... Deus ab initio constituit hominem, & posuit eum in manu consilij sui; dixitque ei: quasi a facie colubri, fuge peccatum“ (Ančić, 1681: III)¹². Tekst sadrži i ocjenjivačevo odobrenje za tiskanje djela: „Cum opus à Te compositum, cuius titulus est *Ogledalo Misničko*, id est *Speculum Sacerdotale*, a Theologo nostrae Religionis revisum fuerit, & approbatum, Tibi tenore praesentium facultatem concedimus, ut ad publicam utilitatem, ipsum Typis mandare valeas, servatis tamen seruandis“ (Ančić, 1681: VI), odnosno, potpis glavarara samostana Svetoga Bernarda *fra Antoniusa de S. Ioanne*. Slijedi poslanica oca Gregorija u kojoj se navodi da je djelo *Speculum Sacerdotale* sastavljeno na „Illyrico Idiomate“ (Ančić, 1681: IX), a nadopunjuje ga tekst na sljedećih nekoliko stranica – *Approbatio* (odnosno *Odobrenje*) kojim se dodatno potvrđuje (od strane drugih pripadnika klera, npr. Gregoriusa Illiasicha) da se djelo smije tiskati. Posljednji tekst na latinskom jeziku jest pjesma, odnosno epigram *Anonymi amici / Epigramma / Ad Adm. Rev. P. F. Ioannem Anicium Lectorem, Concionatorem Gen. Huiusque Libri Auctorem*. Namjennom joj je slična pjesma, vjerojatno upućena autoru ove knjižice, *Istom, od Istoga. Versi*. U njoj se vjernike – čitatelje knjižice upućuje na poštivanje klera, što je jedan od dokaza da je ova knjižica, osim što je bila namijenjena za molitvu i poučavanje svećenika, bila namijenjena i drugim pojedincima, dakle vjernicima koji su je mogli čitati. Svećenicima je ona bila svojevrsan predložak kojim bi se trebali voditi kako bi njihov život doista bio pobožan: „Ogledalo, neka vide tvoje, bilig od kriposti“ (Ančić, 1681: XI).

Zanimljiv je tekst *Pozdrava štiocem* u kojem se autor obraća čitateljima, ponajprije svojoj duhovnoj braći govoreći o grijehu. Ančić pritom navodi različite primjere „grešnoga“ služeći se navodima koje preuzima iz Biblije kako bi opravdao tvrdnje koje iznosi o grijehu: „Bogoljubna, i devota braćo štioći, ovizi knjiga, i druzi duovni; za poznati, i bolje Boga štovati;

¹² U svim citiranim tekstovima u ovome radu nastojalo se stariji slovoapis i pravopis uskladiti, koliko je to bilo moguće, sa standardnim hrvatskim jezikom. Više o načinima prilagodbe vidjeti u navedenoj literaturi u prethodnoj, 11. bilješci.

i od gria se uklanjati; i od (po našoj nesrići) učinjena, ličiti se; veoma nas uči, Sveti Pavao Aposto, u petom poglavlju, k' Efežjanom, govoreć: ustanite, koji spavate, i uzkrisite se od martvi...“ (Ančić, 1681: XII). U ostatku teksta autor raščlanjuje što je to grijeh, kako ga treba izbjegavati i slično, navodeći “autoritete” (ulomke tekstova) kojima potvrđuje ono što je napisano. „Braćo svi misnici primaju oblast, od Boga, po Isukarstu vezati, i odrišivati, kojim ne daje nauka, brez njiova velika truda; jer isti (kano pravi čovik) trudi učiti, zadati svojim priliku, da uče“ (Ančić, 1681: XIII). Nisu li ovako sročeni dijelovi teksta upućeni i svim drugim čitateljima *Ogledala misničkoga*, a ne samo svećenicima? Iz ovoga se, dakle, može zaključiti da Ančić svoje djelo upućuje i svojoj duhovnoj braći – *druzima duovnim*, ali i pobožnoj braći čitateljima, gdje *misnici* imaju određenu ulogu – *oblast* koju primaju od Boga.

Ovako složen uvodni dio završava dodatkom koji nosi naslov *Uzpomena*. Ona je upućena već spomenutom papi Inocentu: „Zato varlo smo dužni moliti Boga, za Svetoga Oca, kog Bog podaržao još u životu, za općenu korist, pak na smarti povisio meu kraljujuć duše u viek, sa svim svojim Karstianii“ (Ančić, 1681: XVI).

Umetnute su i tablice/a¹³ pod naslovom *Pogodba Slova Illirički, i Slovnicia, s Latinim; i nji Imena, i brojevi* (metodički instrumentarij¹⁴ za pouku čitanja latiničkih slova prema ponuđenim slovima bosančice¹⁵).

¹³ Primjerak iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (RIIC – 16⁰ – 86) sadrži prazne stranice, a to su one koje prethode, ali i slijede tablice *Pogodbe*, odnosno tablice s azbukom (bosančica, latinica) pa se može zaključiti da su ti listovi naknadno dodani. Iste se tablice javljaju i u djelu *Vrata nebeska* (1678). Vidjeti prilog na str. 51.

¹⁴ O metodičkom postupku, načinu na koji su slova uklopljena u tablice vidjeti u Tvorić, 2011: 327 – 329, odnosno „na jednoj stranici nalazi (se) tablica sa slovima latinice i arapskim brojevima dok je na paralelnoj stranici istovjetna tablica sa slovima bosančice i njihovim brojevnim vrijednostima, što je svakako značajno i još jednom svjedoči o upotrebi pisama na prostorima Bosne Srebrene, odnosno, ta je franjevačka redodržava uključivala i prostore na kojima je bosančica bila manje poznata. Dakle, prednost se daje latiničkoj azbuci (a, b, v, g, d, e, ...) jer se prema njoj oblikuje latinička abeceda, iako u samom djelu nema tekstova na bosančici, što s druge strane, dokazuje njenu široku zastupljenost, tj. supostojanje jer su ranije njome pisane različite liturgijske knjige“ (Tvorić, 2011: 327 – 328).

¹⁵ Naziva se i hrvatska ćirilica, bosanica, bosančica, ali i bosanska ćirilica/azbukva, bosansko-dalmatinska ćirilica. „Poradi velike čitanosti i popularnosti Divkovićevih knjiga (Nauk krstjanski i druge) poneki su u Dalmaciji tiskanu hrvatsku ćirilicu (ne znam da li i pisanu) nazivali ‘divkuša’“. (Zelić-Bučan, 2000: 14).

u sljedećim odlomcima. Takva se forma zapaža posebno u dijelovima teksta u kojima se javljaju tzv. prilike, pelde ili egzampli, gdje se razrađuje temeljna ideja svakoga pojedinoga teksta određenoga *Razgovora*. Neka od poglavlja namijenjena su samo kleru i to primarno svećenicima, dok bi druga mogla biti upućena i redovnicama jer se, npr. u *VII. Razgovoru*, analiziraju primjeri vezani uz svete, a od njega bi najveću korist imale upravo *dumne* (odnosno redovnice), dok bi se *Razgovori* koji govore o vjenčanju, mogli odnositi, kako je već rečeno, i na vjernike – čitatelje ove knjižice. Ukupno je sastavljen dvadeset i jedan *Razgovor*¹⁷ i to su redom:

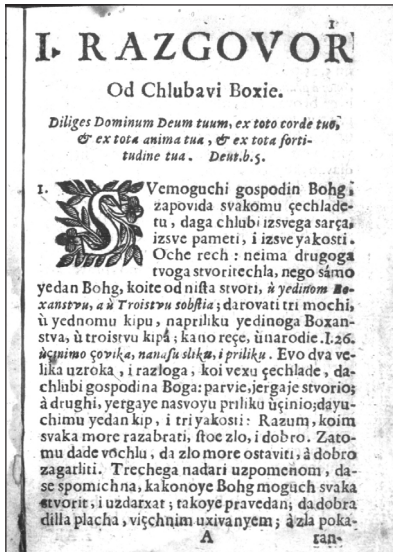
- I. Razgovor, *Od ljubavi Božje ...*
- II. Razgovor, *Što je Misnik, kad, i od kud ...*
- III. Razgovor, *Od poštenja Misničkoga ...*
- IV. Razgovor, *Misnici prijatelji Božji ...*
- V. Razgovor, *Misnici su anđeli ...*
- VI. Razgovor, *Sjedinjenje z' Bogom ...*
- VII. Razgovor, *Dobrota, i Svetinja ...*
- VIII. Razgovor, *Bozi zemaljski ...*
- IX. Razgovor, *Misnici Boži po kriposti ...*
- X. Razgovor, *Što Sveti Oci govore od Misnika ...*
- XI. Razgovor, *Mučan razlog zlu Misniku ...*
- XII. Razgovor, *Od čovnje ...*
- XIII. Razgovor, *Misnički posao ...*
- XIV. Razgovor, *Dug Misnika ...*
- XV. Razgovor, *Grisi Marski Bogu ...*
- XVI. Razgovor, *Čistoća Misnička ...*
- XVII. Razgovor, *Misnici carkva su Božja ...*
- XVIII. Razgovor, *Tužba Božja, na grišnika ...*
- XIX. Razgovor, *Pokaranja Misnikom ...*
- XX. Razgovor, *Sveti Oci govore od pokaranja ...*
- XXI. Razgovor, *Od vinčanja ...*

Razgovori će poslužiti za zapažanje pojedinih značajki stila u tekstu. Analiza sadržaja svakoga od *Razgovora* bila bi opširna i nadilazila bi okvire ovoga rada pa ću ukratko istaknuti pojedina poglavlja kako bi se donekle mogla razumjeti svrha i namjena tih tekstova, ali i provesti njihova stilska

---

¹⁷ *Razgovore* ne navodim punim naslovom jer su dugački, a obično su kao naslovi poglavlja skraćeni pa su označeni s tri, četiri ili pet riječi, dovoljno da bi se moglo razumjeti o čemu će u određenom tekstu biti riječ. U prilogu na str. 53 vidjeti stranicu koja je početak jednoga od *Razgovora*.

Primjer stranice s *Razgovorima*.
Na ovoj stranici započinje I.
razgovor od ljubavi Božje.

analiza. Usmjereni su na svakodnevnu duhovnu pripremu *misnika*, ali sadržajno i na vjernike koji će čitati knjigu te bolje upoznati duhovni život svećenika. Tekstovi bi trebali poučiti vjernike (*Sveti Oci* govore o svećenicima, koji je njihov posao i dr.) i utjecati na njihov moral (čistoća, grijeh, dobrota, kajanje).

Primjera radi, treći *Razgovor* – *Običaini, od poštenja Misničkoga* sadrži biblijske citate, poruke, odnosno dijelove pouke crkvenih otaca, npr. Ivana Zlatoustoga, Grgura Nazijanskoga, naglašavajući, u skladu s načelima i namjenom ovoga djela, moralne i duhovne vrijednosti svećenika: „Zato tribaje biti dobru, i bez grija, ta će nam, i biti sve zadovoljno“ (Ančić, 1681: 33). U

skladu s tim, u petom *Razgovoru* navodi se da *Običaini Misnici su Anđeli*, samo ako izvršavaju svoje dužnosti prema pravilima i nauku Crkve, a autor se poziva na svetoga Augustina koji je izjavio kako i papa može sagriješiti, ali mu se taj grijeh može oprostiti. Ančić je tu upotrijebio simboliku anđela, stavljajući u prvi plan njegovu čistoću, kako bi protumačio razinu papinoga očišćenja od takvoga grijeha: „Otac Alfonso, nosi četiri kriposti Anđeoske; koje Misnici imaju sliditi; to jest, biti čisti, Mudri, i razumni; čuvati svoju dušu ...“ (Ančić, 1681: 47). Dakle, Ančić svoje tvrdnje potkrepljuje prevedenim citatima iz Biblije (Ivan, Pavao, Mojsije, Jeremija,...), ali „(...) ipak u *Ogledalu misničkom* Ančić se pozivlje triput na Aristotela, a po jedanput na Seneku filozofa i Plinija Starijeg“ (Knezović, 1986: 128), što je jedno od stilskih obilježja njegovoga djela. Ančić se ne ograničava samo na spomenute autore.

U prijevodu je prenesena poslanica pape Pija V. *Karstianin Karstianinu / Ne može biti Rob* u kojoj se naglašava da se kršćani trebaju obzirno odnositi prema drugim kršćanima jer im oni nisu neprijatelji: „Mista Turaka neprijatelja našije, nadskačuć“ (Ančić, 1681: 177), a ako se ne budu pridržavali tih naputaka, bit će osuđeni te ih neće biti moguće odriješiti od takvoga grijeha. Ta je poslanica upućena onim kršćanima koji sudjeluju u ratnim sukobima (a time i pljačkama, točnije, uzimanju ratnoga plijena) kao vojnici, hajduci, razbojnici: „Karstiane, na istije našaste, u službu podložiše, i od dobara, i sri-

ća svukoše; na galije prikovaše, odkupejim postaviše: čim se čini, da Isukarstovom karvju, odkupljeni; koji Skupiv zavite; Karstjansko prišastje, i pridobitje želi se: ona, od dobivalac bratje svoje tarpe“ (Ančić, 1681: 178). Papa zapravo upozorava kršćane da jedni drugima ne nanose zlo, tj. da kršćanin kršćanina ne pljačka, ne ubija, ne otima mu dobra, jer ga se u protivnom ne može odriješiti od takvih grijeha (neprijatelji kršćana su samo Turci).

Iztomačenje pisma Papina Pečalnoga je nadopuna i tumačenje papine poslanice, gdje u uvodnom dijelu autor govori o prevođenju na naški¹⁸ jezik. Tumačenje papinoga pisma jest zapravo naputak za stvaranje *Razgovora*. Ako se svećenici pridržavaju papinih naputaka te njegove odredbe prenose narodu, ali i vladarima, bit će nagrađeni (ponajprije duhovno), kako od Boga, tako i od njegovoga zastupnika na zemlji, dakle, pape.

Otac Ivan Krstitelj Mattiolo sastavio je tekst *Prilike strašne, i korisne svakom* koje je Ančić parafrazirao. U njima se iznose primjeri dobre vjere po kojima će sve protivnike Crkve stići teška kazna, tj. teška smrt¹⁹.

Simbolički se nato oslanja dvadeset i jedno *Očitovanje Isusa svetoj Brigitti*²⁰, a čine ga strašne stvari koje kad grešnici učine zaslužuju da budu prokleti: „Prokleta budi dakle blagovanje, i pitje njiovo, koje ulazi u husta (!) njiova; i pase tilo im za blagovanje čarvom, i dušu za pakao ...“ (Ančić, 1681: 188); „Prokleti su od neba, i od zemlje, i od svie stvorenja brezčutni; jer ona slušau Boga, i vhale (!) ga: i ovi ga pogarđuju“ (Ančić, 1681: 188 – 189).

O grešnom se svećeniku govori u kraćem tekstu *Ponukovanje Misniku slavećem u grijju*²¹, gdje se oštro osuđuje potencijalno svećenikovo nemoralno ponašanje, i gdje do izražaja dolazi element izazivanja *straha Božjega* u čitatelju. Na tom se tekstu zapažaju određene stilske značajke na koje ću se osvrnuti u daljnjem tekstu.

Posljednji tekst je pokajnička, osobna molitva pod nazivom *Molitva devota* (pobožna) u kojoj ponizni molitelj veliča Isusa i moli njegov blagoslov

¹⁸ Ančić navodi da bi netko mogao reći da on Papin naputak nije dobro preveo – “iztumačio”, ali ako je taj “naučeniji” od njega, poučit će ga (Ančića): „i premda je naš Jezik obilatiji, i Razkošitiji, u izgovaranje od množije; ali se u mnoge stvari, ne služimo njim; već tuđinskim; i uzelo se u običaji, kano da je naš vlastiti Jezik“ (Ančić, 1681:180).

¹⁹ “Piše Sveti Otac Ciprian, suproč Demetrijanu, progonitelju Karstianskom: da su svi progonitelji pokrepali: to jest pocarkali zlom smartju. Ovo bi za dosta bilo potvrditi viru Isusovo svakomu...” (Ančić, 1681:183)

²⁰ Sveta Brigita javlja se često u molitvenicima, tj. njezina *očitovanja* sastavni su dio molitvi (npr. u *Putnom tovarušu* iz 1661. Ane Katarine Frankopan Zrinski).

²¹ „Jao tužan Misniče ...“ (Ančić, 1681:190).

i zagovor: „Tebe ponizno, molim ja Lug, prah, i ništarstvo; prije nego pristupim, k’ Otaru tvomu svetomu... na razlagenje svije Martvi; na radost svije svetije: na veselje Anđeosko, i prisvetoga Trojstva, na slavu vičnu. Amen“ (Ančić, 1681: 192).

Nakon pobožne molitve slijedi napomena da je ova knjižica, *Ogledalo misničko, štampata u Rimu u Komori Apostolskoj 1677. Koje primi rič po rič u jezik ilirički*. Posljednji tekst u Ančićevoj knjižici su *Stranputstva od štampe* koja obuhvaćaju ispravke pogrešaka (čak njih devetnaest) koje su se javile tijekom tiskanja ovoga djelca (najprije slijedi pogrešno napisana riječ, a zatim njezin ispravak uz obilježenu stranicu i redak).

Iako su tekstovi *Razgovora* formalno gledano svojevrsni nabožni govori – propovijedi, s obzirom da zadržavaju strukturu i elemente klasične retorike²² koji se nameću već od *I. Razgovora*, oni su meditativni, poučni religiozni tekstovi namijenjeni, kao što se može vidjeti, širokom krugu čitatelja. U prilog prethodnoj tvrdnji o strukturi su i počeci *Razgovora* jer najčešće započinju citatom na latinskom jeziku, bilo iz Biblije, bilo iz djela nekoga od crkvenih naučitelja: „Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua“ (Ančić, 1681: 1), što se, naravno, ne javlja u svakom poglavlju, odnosno *Razgovoru*. Najčešće ih autor prevodi ili slobodno tumači. Nakon toga slijedi *exordium* ili uvod u obliku parabole ili egzemplja (ili pelde, ovisno o tome koji se hrvatski jezični prostor uzima za primjer). U egzemplju se razmatra ono što je vezano uz temu, bilo ljubav Božja, bilo to poimanje i značenje zemaljskih bogova i svetih otaca (kao i njihovih obilježja). Latinski citat Ančić prevodi na hrvatski (ovdje nazvan iliričkim) jezik te ga dalje tumači i razrađuje u tekstu. Ne umeće, dakle, latinski citat već ga prevedenoga uklapa u tekst i tumači. U razlaganju – *expositio* nizom se rečenica izrečene tvrdnje dokazuju, a to se naziva *confirmatio*, ponajprije pozivanjem na “velike” (crkvene) autoritete – *testimonium*, npr. Ivana Zlatoustoga (citira tako crkvene oce i velikane antike koji su već prethodno spomenuti). Završetak, *epilogus* ili *conclusio* jest opomena čitatelju i uputa da se povodi za dobrim primjerima i naukom koji mu prenosi crkva, odnosno kler te ga tako navodi na ispravan kršćanski put: „Evo oblast ljudem od Boga, Isusu kano čoviku pravomu dana, od njega, njegovim namisnikom, svetim (po oblasti) Misnikom. Ova su zadosta, od Božanstva, i Trojstva; koje u jedinstvu dade svoju oblast ljudem“ (Ančić, 1681: 64); „piše se: poznaj-

²² Valja naglasiti da *Razgovori* nisu propovijedi, nego su im oblikovanjem teksta slični. U baroknom razdoblju elementi retorike najlakše se uočavaju na primjerima propovijedi jer se one u baroku često tiskaju i obiluju stilskim figurama. O strukturi propovijedi vidjeti posebno još u Mihanović – Salopek, 2006: 11 – 12.

mo dakle, da su Božja pokaranja ovdi: pomilovanja, i ponukovanja nabolje” (Ančić, 1681: 170).

Tekstovi u *Ogledalu misničkom* najvećim su dijelom odraz barokne retorike²³ koja se može zapaziti na nekoliko sljedećih primjera. Jedna je od osobitosti baroknih tekstova tzv. opominjanje grešnika i stvaranja iluzije *straha Božjega* koji je prisutan i u drugim razdobljima, ali vrhunac ima u baroku, ponajprije jer odgovara „mentalitetu posttridentinskoga katolicizma” (Kravar, 1993: 112). Kao glavni motiv, taj se strah²⁴ javlja u gotovo svim tekstovima ove knjižice, a njegov su dio upravo “strašne” posljedice koje vjernike očekuju ako se ne pridržavaju crkvenoga nauka: „(...) ustaše družu, koji ne poznavau Boga, ni njegovi dila: Zato se Bog rasardi, i pokara puk Izraelski: isto pokaranje, dade Misniku svomu Eli, i čiča dvaju njegovi sinova, koji ne znadu činiti posla Misničkoga, a bijau Misnici; Mnoge devote smučivau, i od devociona smetau: Zato Bog, pokara svoj puk neprijateljnim svojim: izgubiše Arku Božju, u kojoj staše zakon, i zapovidi; Eli od tuge pade martav, svoga pristolja; sinovi mu biše ubijeni; jer ne znadu poslovat Misništva“ (Ančić, 1681: XIII – XIV).

O stilskim figurama može se govoriti na više razina²⁵. „Retoričko opisi-

²³ „U doba baroka uporaba svakojakog ornatusa mnogo je bogatija, češća, raznolikija (...) Paradoksalne poante, oksimoronski izrazi, sofisticirane poante, končetozni postupci, jednom riječju stile acuto (...)“ (Fališevac, 1994: 39) javljaju se u djelima religiozne tematike. Vidjeti i Fališevac, 1994: 40 – 42; 45. Dakle, hipertrofni stil motiviran je „izborom takvih tema koje svojom kompleksnom prirodom zahtijevaju i kompleksan prikaz“, pa autori (kao i Ančić) nastoje izraziti „svoju pojačanu afektivnost i da čitaoca što bolje uvjeri u nužnost i istinitost (onih) moralno-etičkih načela“ (Fališevac, 1994: 48). Barokna se ornamentacija pojavljuje u motivima i temama religiozno-refleksivnih djela.

²⁴ „Obavljaju (se) rituali deklarativnoga preziranja zemaljskoga života, dijabolizacije bogatstva i tjelesne ljepote, geste, dakle, koje su u posttridentinsko doba sloville kao uvjet duhovne čistoće“ (Kravar, 1993: 112) koji taj “strah” samo pojačavaju stavljajući u prvi plan dvije stilske figure – metaforu (ali i antitezu): „Očitovao otajstvo Isusova Božanstva: da će biti kami podumiteni, od sve grage (!) carkovne: koje neće primoć vrata paklena; što su, svi pogani, nevirnici, odpadnici, odmetnici: i svi nepokorni karstiani. Koji se suprotive pravdi Božioj brez obrazno“ (Ančić, 1681: 43), gdje se antiteza krije u suprotstavljanju pojmova *Isusovo božanstvo* i *vrata paklena* (suprotstavljanje dobra i zla) ili u primjeru: „poslovati vazda mier (!), meu ljudmi, i meu Bogom: kano Diavli paklani, brez pristanka tvore nemir“ (Ančić, 1681: 43). Takva reprezentacija (baroknih) figura, kako se može iščitati, povezana je s temom smrti (kao izravnom kaznom za grijeha koju pojačava odlazak grešnika u pakao) koja je izravna (ili neizravna) posljedica ljudske (zemaljske) taštine (tzv. *nepokoreni karstiani*), pa se već na ova dva primjera može uočiti kako Ivan Ančić stvara svoju figuraciju u kojoj ima i tzv. baroknog oštroumlja.

²⁵ Renate Lachmann predlaže *lučenje* retorike kao *discipline* od retoričkoga kao *govorničkog djelovanja* nudeći četiri načina, tj. tumačeći retoriku kao umjetnost per-

vanje proizvodnje teksta (govora) obuhvaća projekciju tri inventara pravila te time implicitno i nacrt trijadnog modela teksta: imenuju se "tematski" postupak (u inventio), postupak kojim se izgrađuju sekvencije (u dispositio) i sekundarno-jezični odnosno stilistički postupak (u elocutio) koji konstituiraju po jednu razinu teksta" (Lachmann, 2002: 352 – 353), što se ovdje provodi, djelomično, i kroz analizu tekstova *Ogledala misničkoga*.

Tako se može zapaziti da je najmanja zastupljenost figura²⁶ fonetskoga, odnosno fonološkoga²⁷ tipa, npr. apokopa, odnosno sasuvak (podrazumijeva redukciju fonema ili sloga na kraju riječi ili oblika) i češće se javlja, a moguće ju je zamijetiti u dužim citatima u radu, ali i na kraćim, primjerice „Z' Đavli pivat“ (Ančić, 1681: 183). Nadopunjava je elizija, tj. samoglasnička kontrakcija ili detrakcija odnosno spajanje krajnjega samoglasnika jednoga oblika ili riječi s početnim samoglasnikom sljedećega, npr. „alti ima“ (Ančić, 1681: 61) – „ali ti ima; kano“ (Ančić, 1681: 167) – kad ono. Često se javlja apokopa ili sasuvak, odnosno redukcija fonema (ili sloga) na kraju riječi, a Ančić najčešće reducira suglasnik *m* što je ujedno i značajka stilskog izraza ovoga autora: „dade učeniko(m) i sviem misniko(m)“ (Ančić, 1681: 67). Autor reducira i fo-

suazivnog govora, kao učenje u smislu institucije, kao deskriptivnu te normativnu instanciju (prema Lachmann, 2002: 349) pri čemu naglašavanje „deskriptivnog i normativnog aspekta retorike dopušta, najprije, da se ona shvati kao vrsta sekundarne gramatike“ (Lachmann, 2002: 349), što se u ovom odjeljku i nastoji učiniti analizom teksta kroz gramatičke razine, „a zatim i da se odredi njezina kulturalna funkcija“ (Lachmann, 2002: 349), odnosno, da se odredi mjesto *Ogledala misničkoga* u kontekstu franjevačke i hrvatske književnosti i kulture.

²⁶ „Pri diferenciranju pojedinih pravila retorika u elocutio-gramatici postupa po kriteriju zasnovanom na stupnju i vrsti promjene (mutatio) koju donose njome objašnjeni oblici s obzirom na gramatiku primarnog koda. Sekundarnost verbalnoga poetskoga parcijalnog koda opisana tim pravilima može se približno odrediti u odnos na otklon primarnog i sekundarnog verbalnog koda (i to s obzirom kako na leksikologiju, semantiku, sintaksu i morfologiju, tako i na fonetiku, intonaciju itd.). Iz toga nastaju različiti oblici i stupnjevi sekundarnosti ili "tropičnosti"“ (Lachmann, 2002: 351), što je temelj za proučavanje teksta u ovom radu: „retorika kao gramatika sekundarnog jezičnog koda formulira pravila koja kao predmet imaju primaran jezični kod; prema tome, sekundarni je kod sveobuhvatniji od primarnoga na kojemu se izgrađuje. Ili točnije: restrikcije i licencije opisuju postupke koji kao predmet imaju primarne jezične postupke, i to tako da restrikcije u smislu operacija detractio, adiectio i transmutatio djeluju na zvukovnoj razini (na primjer aliteracija) kao metafonički, na sintaktičkoj (na primjer paralelizmi) kao metasintaktički, a na morfološkoj (na primjer traductio) kao metamorfološki postupci, dok se licencije u smislu operacija immutatio na semantičkoj razini (na primjer metafora) primjenjuju kao metasemantički postupci“ (Lachmann, 2002: 361).

²⁷ Figure (ali i odrednice baroka) tumače se uz pomoć radova Renate Lachmann, Krešimira Bagića, Ive Pranjkovića, Zorana Kravara, Dunje Fališevac i Luke Zime (vidjeti popis literature).

nem *a* u nekim primjerima, npr. „s’ nebesa“; „s’ pravoga puta“; „s’ Bogom“ ili „k’ Diavlu“ (Ančič, 1681: 69; 73; 44). Sinkopa ili izsuvak kao figura detrakcijskoga tipa nastaje redukcijom fonema (ili sloga) u sredini riječi, a zapaža se samo na jednom primjeru: „Eva(n)gelista“ (Ančič, 1681: 74). Najviše je primjera u kojima se javljaju asonanca (*o, a*): „ova su za dosta, od Božanstva“ (Ančič, 1681: 64) te (*o, u, a*): „moguć, znajuć, i dobra otuic“ (Ančič, 1681: 60), gdje se zapaža i aliteracija (*ć*), ali i u (*d*): „Mudrosti, i dobre dila“ (Ančič, 1681: 164), pa se zbog toga može govoriti i o homeoteleutonu (rima ili srok), točnije, homeoarktonu jer dolazi do glasovnoga podudaranja završnih slogova kao što se iz prethodnoga primjera može zaključiti (*moguć – znajuć – otuic*).

Morfološke, odnosno morfosintaktičke figure uglavnom su imutacijskoga (zamjenskoga) tipa, a temelje se na gramatičkoj sinonimiji. Autor uglavnom ne upotrebljava jedan gramatički oblik u funkciji i značenju specifičnom za drugi, poput sukoba između gramatičkoga i prirodnoga roda (gramatičkoga roda i spola), što je često obilježje starijih tekstova. S obzirom na štokavsku osnovicu teksta autor ne provodi ni enalagu u padežu, tzv. antiptosu (npr. ne dolazi nominativ umjesto vokativa), koja se također javlja u starijim tekstovima pa čak i onima sa štokavskom podlogom. Javljaju se samo stariji gramatički oblici kao „sviem grišnikom“ (Ančič, 1681: 66) ili „do svarhe svieta“ (Ančič, 1681: 67). Iako se rijetko javlja, u tekstovima je moguće pronaći enalagu – antimeriju²⁸ pa se u službi atributa može pronaći imenica, npr. „tmina grišnika“ (Ančič, 1681: 57), „Ocu Bogu“ (Ančič, 1681: 63) ili „Sinu Bogu“ (Ančič, 1681: 64). Ipak, u ovoj knjžici nema jasnih primjera koji bi ukazivali na neke značajnije morfološke figure jer bi se neke od njih moglo protumačiti i kao pogreške u tiskanju djela.

Derivatološke (tvorbene) stilske figure u ovim se tekstovima temelje na pleonazmima. Jedna od njih je epeksegeza ili neka od njenih varijanti koja je donekle uočljiva u ovom primjeru, a kao figura ostvaruje se tako što se objašnjava određena riječ (ili izraz) pa se ta tvorenica tumači kao neka vrsta tvorbenoga opisa kao što je to u ovom primjeru “opisa” nebesa: „Bog jedan je, koj stvori nebo, i zemlju, i svaka na nebesje, što su nebesa, na njim raj; pun svakoga dobra, brez svakoga zla truda, muke, straha, i izgibli: također stvori ji, za uživanje dobre čeljadi: koju stvori, s’ ovizim svitom na zemlji, i od zemlje; da ji izkuša, na ovom svitu“ (Ančič, 1681: 62). Javlja se i poneka tvorbeno inačica u obliku augmentativa, npr. „nebesa“ (Ančič, 1681: 79) ili „očinu“ (Ančič, 1681: 80), a deminutiva uglavnom nema.

Sintaktičke su figure ipak najzastupljenije, što se ponajbolje uočava u

²⁸ „Stilsko je obilježje usmene i starije poezije te gnomske retorike“ (Bagić, 2012: 48), što se odražava i u *Ogledalu misničkom*.

sklapanju nezavisno složenih rečenica polisindetonom i to gomilanjem veznika *i* u kombinaciji s asindetiskim sklapanjem rečenica, čime se dovodi i do figure kumulacije (gomilanja), kao na primjeru surečenica koordiniranih rečenica kao što su to sastavne: „i čeljad se zovu ... ko bi se izvan Boga ... kano Bogu: i ovim su мнози bili otrovani“ (Ančić, 1681: 61). Često se upotrebljava hiperbaton (predikat u incijalnoj poziciji): „Navistite koja ima“ (Ančić, 1681: 60); „Vidimo kako su мнози“ (Ančić, 1681: 61); „Vidismo nedostojni“ (Ančić, 1681: 164), ali i drugi primjeri. Pojavljuju se, pritom, i druge figure, npr. elipsa, silepsa, prolepsa, tj. „Vidi, da dobre duše“ (Ančić, 1681: 77) umjesto *vidio je* kao primjer elipse. Česta je i pojava inverzije: „Koji se na stvorenju svijeta“ (Ančić, 1681: 64) ili „Jer kano posla“ (Ančić, 1681: 167). No, ipak, ovdje je najznačajniji segment stila tzv. biblijski red riječi (koji se tako uglavnom naziva zbog upotrebe bibleizama), a odnosi se na postpoziciju sročnoga atributa u imenskim konstrukcijama upotrebom spomenutih biblijskih motiva, npr. „Divicu primladu“ (Ančić, 1681: 61) ili „Bogove đentilske“ (Ančić, 1681:6 1), uz, također, učestalost, tzv. slavenskih genitiva, npr. „muke straha“ (Ančić, 1681: 62).

Suprasintaktičku razinu, tj. razinu teksta, svakako predstavljaju figure ponavljanja različitih dijelova teksta, kao i polisindetno i asindetno sklapanje rečenica poput anafore: „Otac fra Ivan od nauka. Otac fra Ivan bogoslovac“ (Ančić, 1681: 72) i epifore. Iz ovoga skupa figura izdvojila bih jednu značajniju, tipičnu za antičku retoriku – sentencija ili gnom. On se ovdje ponajviše ostvaruje u epifonemskom obliku (kao indukcija s konkretnim tekstom – sentencijom na kraju), a čini ga zapravo citat koji se potvrđuje navodom autoriteta: „samo pose grišni zlo čini, govori S. Pavao Korint. na p. 11. Osuđenje sebi, prima.“ (Ančić, 1681: 167).

Ipak, snažno izražena figura²⁹ koja obuhvaća sve skupine i fonetske i fonološke i morfološke, suprasintaktičke jest figura ponavljanja (repeticije, manje reduplikacije), odnosno onoga što dovodi do leksičke razine koja je daleko najzastupljenija i obuhvaća nizove povezanih tropa (metafora, metonimija, sinegdoha, personifikacija) i figura misli (paradoks, ironija, parodija, hiperbola, litota, gradacija). Najčešće se javljaju brojčane gradacije kao *je-*

²⁹ „Tropika, participacija i transformacija, sa svojim različitim odmjeravanjem metonimijskih i metaforičkih postupaka, ne mogu se glede konstitucije smisla jasno odvojiti jedne od druge: smještene su između pozitivne i negativne semantike, između proizvodnje semantičkog viška vrijednosti i semantičkog evakuiranja, povezujući obje tendencije“ (Lachmann, 2002: 214), što pokazuje da nisu samo jezične razine te koje obuhvaćaju stilske figure, nego se prelazi na semantičku razinu, gdje se njihovim spajanjem dobiva drugačije značenje, odnosno drugačiji smisao od onoga koji nam se na prvi pogled čini očitim.

dan, dva i tri ili ovakve: „brez karštenja, koje pere nas, od gria istočnoga. Pokore, koja diže ... Pričešćenja; koje gdi nađe milost, umnožaju. Krizme, koja daje kriposti protiva zlu. Sveti Red koji daje ljudem Božju oblast. Pomazanja pokonjega, koje čisti put na nebesa. I Svete ženidbe, koja liči prignuće na požude“ (Ančić, 1681: 2) ili „Koj odnosiš nepravdu, i zloće, i grie“ (Ančić, 1681: 171).

Spomenut ću još samo upotrebu kontaktnih sinonima koji se diskretno nameću. Najčešće su to distantni sinonimi kao „pokrepali – pocrkali“ ili „baština – očinstvo“ (Ančić, 1681: 174). Javlja se i neke druge posebnosti karakteristične za stil ovoga pisca, kao što je to poseban način bilježenja palatala *lj* i *nj*. Dakle, *chl* bilježi kao *lj* – „pochlubiti“ (Ančić, 1681: 173), *chn* kao *nj* – „svitovchne“ (Ančić, 1681:175) te umeće glas *h* („Bohg“ – četveroslovno pisanje ove imenice javlja se i kod drugih franjevačkih pisaca) kao: „puhk“ (Ančić, 1681: 182) ili „svitovhnega“ (Ančić, 1681: 186) te u nekim drugim primjerima.

Autor upotrebljava uglavnom barokne stilske figure koje se sinkretički spajaju, poput metafora, antiteza³⁰, kontrasta, hiperbola, ali i eufemizama, gradacija, simbola, zvukovnih poigravanja riječima (semantičke igre)³¹, a objedinjuje ih *concetto*³², iako „končetistički traktati ukazuju na usku pove-

³⁰ Najčešće se u *Ogledalu misničkom* javlja u obliku parova dobra i zla, npr. đavao i anđeli, virnici i nevirnici ili čovičanstvo i božanstvo.

³¹ Usp. Lachmann, 2007: 46 – 47.

³² Renate Lachmann objašnjava kakvo je končetističko viđenje svijeta u 17. stoljeću: „Prvobitno se slika otela, analogije između mikrokozmosa i makrokozmosa ustuknule su pred zahtjevima za dokazivanjem što ih postavlja usporedba, magija se sličnosti povukla pred poretkom stvari“ (Lachmann, 2002: 203), što čini i Ančić, ali ne na tako ingenioznoj razini. „Sa ingegno, intelektualnoj moći koja generira *concetta* i sa argutezza kao umjetnom instancijom koja ovima podaruje verbalnu prisutnost, obilježava se i retorički prerađuje jedno područje svojstava u kojemu se interpretira *fantasia*. Privilegirano retoričko mjesto jest metafora, u kojoj se demonstrira arguzia stranoga, novoga i rijetkoga jezičnoga proizvoda, koji izaziva zadivljenost i zapanjenost“ (Lachmann, 2002: 328), što je za franjevačkog pisca kao što je Ančić djelomično i točno i to u mjeri da je metaforičnost sveprisutna s obzirom na prirodu tekstova, ali za njezino razumijevanje nije potreban neki nadmoćni intelekt, dok s odnosom prema fantaziji treba biti oprezan jer su tekstovi spoj autorskih i najčešće biblijskih ulomaka (uz ulomke iz djela sv. Augustina, Ivana Zlatoustoga i dr.). Djelo utječe na čitateljev misaoni sklop i to ponajprije zbog sljedećega: „Preskakanje furora, koji patetično prati *concetto*, na recipijenta jest centralni postupak argutnih tekstova. Savršena se komunikacija zbiva na razini jezične opčaranosti, pri tome se radi o proizvođenju estetskih i kognitivnih stupore ili *meraviglia* efekata u kojima odzvanja *ekplexis*. *Paralogizzare* i *metaforeggiare* se dopunjuju u končetističkom proizvodu“ (Lachmann, 2002: 328 – 329), čemu su dokaz spomenute figure u odjelj-

zanost fantazma i paradoksa te razrađuju strukturalne semantičke komponente i jednoga i drugoga, koincidiraju u efektu začuđenosti i očuđenja, u prevari, fikcionalnosti, dosjetki i eksperimentu“ (Lachmann, 2007: 40), što je za Ančićevo djelo tek djelomično točno. Primjerice, autor ne ulazi u paradoks, iako se pojedini biblijski primjeri takvima možda i čine (no, ne vrijedaju razum³³), ali idejni im začetnik nije Ančić i ne eksperimentira kao što to pojedini autori čine, već se služi dosjetkama³⁴ jer „svaki savršeni concetto jest paradoks“ (Lachmann, 2007: 40), a to u *Ogledalu misničkom* nije slučaj. Ova se figura nadopunjuje nizovima retoričkih pitanja koja su upućena potencijalnim čitateljima, npr.: „Koje isti angeli, također pričiste Božje slugе štiju?“, „Što se s’ ovim poštenjem dati može?“, „Koje će nam biti skušanje, bivši takom ranom ranjeni; i grišimo? Bivši vuci razdarti jaganjca blaguju?“ (Ančić, 1681: 78 – 80). Nastoji se doseći razina baroknoga ornatusa, a riječ je o figurama koje su objedinjene na leksičkoj razini te i najzastupljenije su u *Ogledalu misničkom*, npr.: „Isti Bog koj sidi na nebesie, ob desnu očinu: naodiše u misničke ruku i vaš je u sakramentu. O poštovane i prisvete ruke koje Boga svoga stvoritelja tičete; podižete i ljudem ukazujete: parsta Ivana Karstitelja, koim ukaza Isusa, govoreć: Evo Jaganjac Božiji, svo koi uzima grie, ne more oganj sažeći: koliko su dakle dostojnije ruke misničke, koje ga posvećuju i družim daju“ (Ančić, 1681: 80 – 81). Zapravo, ovaj se autorov navod povodi za nabranjem i isticanjem metaforičnosti ruku (ruka je ujedno i simbol) kroz usporedbu *misničkih* i *vjerničkih* ruku, a u sljedećem se koraku ogleda neobična gradacija koja vodi zadivljenosti jer autor vješto prelazi s ruku (pretjeruje u njihovoj vrijednosti – hiperbola) na prste pa na prsa (metaforika srca), a započeo je s tijelom kao hranom (truh).

ku. Klasifikacijom i nabranjem formi i postupaka koje se u ovom radu tumače kao stilske figure otkriva se tzv. *aristotelovsko poimanje* tehne. „Ingeniozne jezične manipulacije pokazuju se kao nešto što se da naučiti“ (Lachmann, 2002: 329), a autor ih je naučio zahvaljujući svome formalnom obrazovanju, iako, kako Lachmann tvrdi, od končeta „nema nikakve moralne koristi“ (Lachmann, 2002: 328 – 335), ali, „ingegno kojim se proizvode concetti obdaren je sposobnošću originalnog jezičkog (!) i misaonog izmišljanja“ (Lachmann, 2007: 43) kojem se Ančić nastoji približiti uvođenjem pojedinih stilskih figura.

³³ Usp. s Lachmann, 2007: 41.

³⁴ Paradoksi se diferenciraju u podžanrove: gnome, sentence, aforizme, concetta, maksime ili mudrosti (prema Lachmann, 2007: 42), a oni paradoksi koji „ustrajavaju kao provokacije, oni se ne mogu razriješiti ili poreći“, a to posebno „vrijedi za religiozne paradokse“ (Lachmann, 2007: 51), tj. onakve kakvi se javljaju u *Ogledalu misničkom*. „Analogija između Božijeg (!) stvaranja kozmosa i kreativnoga čina koji se izvodi u pjesničkom djelu spada u topiku poetike“ (Lachmann, 2007: 259), izražene i u baroku i u renesansi, a održava se i u *Ogledalu misničkom*.

Na ovom se primjeru mogu zapaziti gradacije, naknadna dodavanja, ponavljanja izraza poput *ročko*, nabranjanja, zvukovna poigravanja koja vrhunac imaju u aliteraciji (*m, n, s, k*) i asonanci (*a, e, o*) pa i gnomski karakter ulomka: „Zato, izbrojev drugom, još ročko (!) su, u parvom kolinu braća, i sestre; u drugomu njiov porod, u trećemu, njiovi parvi unuci; u červartomu (!), njiovi drugo unuci; i po ljubavi, koj se njimi sastavu, ročko (!) su do četvartoga kolina. Koji su ročko (!); i brez oblasti Papine ne mogu se vinčati: Zato Bog, do četvartoga kolina kara grie roditelja, jer dotle darži rostvo: a ostalo je sve prosto vinčat se, izva(n) kumstva karštenoga, i krizmenoga“ (Ančić, 1681: 173).

Tekstovi (*Iztomaćenje pisma Papina ...*, *Prilike strašne, ...*, *Očitovanje Isusa ...*, *Ponukovanje Misniku ...*), također su obilježeni pojedinim stilskim figurama analiziranim već na *Razgovorima* (neki su od dijelova već tamo i uneseni), što se može vidjeti na primjerima, odnosno na ovecim ulomcima, gdje se ponajbolje uočavaju metafore, personifikacije, kontrasti, ponavljanja, gradacije koje su posebno zanimljive, npr.: „i svako kolinu, zemaljsko, nebesko i pakleno“ (Ančić, 1681: 62), zatim, tautologije, hiperbole, sentence, a nadopunjuje ih upotreba karakterističnih glagolskih vremena i oblika: „Piše Sveti Otac Ciprian, suproč Demetrianu, progonitelju karstianskom: da su svi progonitelji pokrepali: to jest pocarkali zlom smartju. Ovo bi za dosta bilo potvarditi viru Isusovo svakomu; daje sama dobra, i nie druge. ...; Viđenio, i Saturnino progonitelji karstianski oslipiše, i vid tilesni izgubiše živi, kano biau izgubili oni, od vire, koj(n) se Bog vidi samo“ (Ančić, 1681: 183); „Kad se oblači košuljom; Đavli ga obuku u odtvardinstvo sarca, i neljubavju Božjom, ter ne misli tegoće od svojje grija; ni strašnie muk pakleni, koj si je dostojan: nit misli veselja višnjega koje gubi, grišeć“ (Ančić, 1681: 187).

Zaključak

U radu su ukratko predstavljeni tekstovi i analizirana pojedina stilska obilježja, uglavnom stilske figure koje nisu posebnost samo Ančićeva rada jer se javljaju i kod drugih franjevačkih pisaca (npr. Posilovića ili Zoričića) poput gradacija, tzv. biblijskoga stila, sentenci, ponavljanja, kontaktne sinonimije, natruhe *končeta* i drugih značajki. Neke su osobitosti teksta, ipak posebno istaknute i citirane te svojstvene izrazu Ivana Ančića, odnosno, tako ih se ovdje pronalazi: sasuvak fonema *m* i *a*, sinkopa, rjeđa pojava augmentativa i deminutiva.

Ivan Ančić u ovom duhovno-poučnom djelu *Ogledalo misničko* uvodi i jezičnu problematiku jer se, kako autor navodi, dopustilo da se jezično bogat prostor Bosne Srebrene pomiješa s drugima-tuđinskim, zanemarujući tako literarno stvaralaštvo na tada već uhodanoj *bosnici*. Autor takvo stanje nastoji ispraviti odabranim tekstovima u svojem djelu. Pokušava nadoknaditi zaostatke, približiti literaturu suvremenim teološkim strujanjima, ali i obrazovati svoje čitatelje koji su primarno svećenici, ali i drugi vjernici-laici kako se iz tekstova moglo zaključiti, pri čemu se, na ovakvome omanjem djelu, može uočiti bogatstvo stilskoga izraza jednoga manje poznatoga franjevca, ali i uočiti njegov doprinos pisanoj kulturi na ovim prostorima. To se može zapaziti i u ovom citatu: „... onu put, koja je odkup svitovni, zubim tvojim otrovanim, ugrizaš, i ždereš, i bacaš, u nečist duše tvoje, kano u kao, od plaća. Nije manje da tvar pogardna, u usta nečista, nego u kao, u kopati Božijega sina; Oca tvoga, stvoritelja, i od kupitelja; plaću odkupljenja našega. Od Židova gori, i od Jude opačiji!“ (Ančić, 1681: 190)

Ivan Ančić je u *Ogledalu misničkom* predstavio generički sastav hrvatske barokne književnosti te na jedan način istaknuo (posebnu) hipertrofiju stila u baroknom tekstu u obliku raskošne slikovitosti, metaforike, približavanja končetoznosti i veće pojavnosti figura diktije. U radu sam se primarno usmjerila na opis i analizu retoričke razine baroknoga teksta, gdje se, tematski gledano, povezuje renesansna slika svijeta s baroknom, svjetonazorski novom. Nisu obuhvaćene sve odrednice stila, već uglavnom stilske figure. Ideologemima i mitologemima³⁵ koji su prisutni u moralno-didaktičkim tekstovima, nisam se bavila budući da ih je u *Ogledalu misničkom* teško razlučiti zbog ispreplitanja ulomaka (uglavnom) biblijskih tekstova s autorskim tekstovima.

Jedno je od važnih pitanja upravo „što za aktualni život naše narodne i kulturne zajednice znači prisutnost danoga opusa ili skupine opusa u domaćoj kulturnoj prošlosti, što ti opusi govore o cjelini kulturnoga sistema kojemu pripadaju zajedno s nama, što se iz njih zaključuje o mjestu i statusu istoga sistema među drugim nacionalnim kulturama te u kojoj se mjeri naša današnjica, zajedno sa svojim ideološkim i kulturno-političkim projekcijama može legitimirati pozivom na dotični odsječak baštine?“ (Kravar, 1994: 5) Mogući je odgovor da je djelomična svrha korištenih stilskih figura koje sam u radu izdvojila privlačenje čitatelja slikovitošću prema načelu začudnosti i približavanje čitatelju apstraktnoga sadržaja vjerske (duhovne) komponente. Figure su i rezultat formalnog obrazovanja franjevca Ivana Ančića koji je dobro poznao retoriku. Pritom se ne smije zanemariti utjecaj vremena u

³⁵ Usp. Fališevac, 2003: 93 – 100.

kojem Ančić stvara, odnosno utjecaj barokne kićenosti u kojoj do izražaja dolaze specifične figure i njihove kombinacije, a koje koriste i autori prije Ančića. Manje poznati pisci poput Ančića često nemaju priznato mjesto u književnoj i povijesnoj kulturi, no ipak je obogaćuju.

Literatura:

- Ančić, Ivan. 1678. *Porta caeli et vita aeterna. Vrata Nebeska, i život vični. Liber primus, knjige parve, ...* Jakin: Po Francesku Seraphinu.
- Ančić, Ivan. 1681. *Speculum sacerdotale. Ogledalo misničko ....* Ancona: Po Ivanu Karstitelju Salvionu, štamp. od Biskupata.
- Bagić, Krešimir. 2012. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.
- Barišić, Rudolf; Jerković, Marko. 2011. Vjerske prilike na zapadnom obodu Osmanskoga carstva za života Ivana Ančića. U: *Zbornik o Ivanu Ančiću, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa*. Knezović, P. (ur.) Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. 9 – 30.
- Bogišić, Rafo. 1973. Suvremenost i tradicija u književnom postupku bosanskih franjevaca. U: *Godišnjak Instituta za izučavanje jugoslavenskih književnosti u Sarajevu*, knj. 2. Sarajevo: Dom štampe. 55 – 61.
- Bratulić, Josip. 1991. Hrvatska barokna propovijed. U: *Hrvatski književni barok*. Fališevac, D. (ur.) Zagreb: Zavod za znanost o književnosti. 279 – 296.
- Brozović, Dalibor. 1973. Uloga bosanskohercegovačkih franjevaca u formiranju jezika hrvatske književnosti i kulture – od Divkovića do fra Grge Martića. U: *Godišnjak Instituta za izučavanje jugoslavenskih književnosti u Sarajevu*, knj. 2. Sarajevo: Dom štampe. 35 – 53.
- Fališevac, Dunja. 1994. Stil hrvatske barokne epike. *Dani Hvarskog kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu* 20 (1). 39 – 50.
- Fališevac, Dunja. 2003. Polonofilski ideologemi i mitologemi u hrvatskoj baroknoj književnosti. *Umjetnost riječi* 47 (1 – 2). 85 – 105.
- Grčević, Mario; Franjić, Ivana. 2011. Posebnosti Ančićeva slopopisa. *Zbornik o Ivanu Ančiću, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa*. Knezović, P. (ur.) Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. 303 – 320.
- Hoško, Emanuel. 1971. Ivan Ančić – Dumljanin. *Naša ognjišta – list župskih zajednica Duvna, Livna, Posušja i Rame* 1 (4 – 6). 4.

- Ivanković, Ante. 2000. Ugledni franjevci iz duvanjskog kraja. *Duvanjski zbornik, Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa*. Krišto, J. (ur.) Zagreb – Tomislavgrad: Hrvatski institut za povijest – Naša ognjišta – Zajednica Duvnjaka Tomislavgrad. 473 – 481.
- Ivanković, Jerko. 2000. Duvanjski kraj u književnosti i narodnom stvaralaštvu. *Duvanjski zbornik, Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa*. Krišto, J. (ur.) Zagreb – Tomislavgrad: Hrvatski institut za povijest – Naša ognjišta – Zajednica Duvnjaka Tomislavgrad. 443 – 446.
- Jelenić, Julijan. 1990. *Kultura i bosanski franjevci. I. svezak. Fototip izdanja iz 1912*. Sarajevo: Svjetlost.
- Jolić, Robert. 2002. Fra Ivan Ančić (1624 – 1685) i Duvanjska biskupija. *Bosna franciscana* X (17): 225 – 235.
- Jembrih, Alojz. 2004. Grafijsko-latinična rješenja u franjevačkih pisaca prije i nakon Josipa Banovca. *Zbornik o Josipu Banovcu*. Jembrih, A. (ur.) Šibenik – Zagreb: Gradska knjižnica “Juraj Šižgorić” – Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. 97 – 108.
- Knezović, Pavao. 1986. Ivan Ančić. *Pregled, časopis za društvena pitanja* 76 (1). 120 – 129.
- Kravar, Zoran. 1993. Moderni stil u bezvremenoj knjizi. Barokni elementi u pjesmarici *Cithara octochorda*. *Dani Hvarskog kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu* 19 (1). 106 – 115.
- Kravar, Zoran. 1994. Književni barok kao legitimacija. *Dani Hvarskog kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu* 20 (1). 5 – 13.
- Lachmann, Renate. 2002. *Phantasia. Memoria. Rhetorica*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Lachmann, Renate. 2007. *Metamorfoza činjenica i tajno znanje: o ludama, mostovima i drugim fenomenima*. Biblioteka Interslavica, knj. 2. Zagreb – Sarajevo: Naklada ZORO.
- Lovrenović, Dubravko. 2002. Fra Julijan Jelenić, kultura i bosanski franjevci, I.-II., Sarajevo, 1912./15. Fototipsko izdanje, Sarajevo, 1990. (Priredio i pogovor napisao: Marko Karamatić). (Devedeset godina kasnije)’. *Bosna franciscana* X (17). 236 – 243.
- Lovrenović, Ivan. 1982. *Književnost bosanskih franjevaca. Izbor tekstova iz starije hrvatske književnosti*. Sarajevo: Svjetlost.
- Mandić, Dominik. 1934. *Hercegovački spomenici franjevačkog Reda iz turskoga doba. Svezak I. g. 1463.-1699*. Mostar: Tisak hrvatske tiskare F. P.

- Marković, Svetozar. 1958. Jezik Ivana Ančića (Bosanskog pisca XVII veka). *Srpski dijalektološki zbornik*, knj. 13. Belić, A. (ur.) Beograd: Srpska akademija nauka. 1 – 141.
- Mihanović – Salopek, Hrvojka. 2006. *Iz duhovnog perivoja*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Mijatović, Anđelko. 2000. Neki društveno-politički problemi u Duvnu u XVII. stoljeću. U: *Duvanjski zbornik, Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa*. Krišto, J. (ur.) Zagreb –Tomislavgrad: Hrvatski institut za povijest – Naša ognjišta – Zajednica Duvnjaka Tomislavgrad. 189 – 194.
- Moguš, Milan, Vončina, Josip. 1969. *Latinica u Hrvata*. Radovi Zavoda za slavensku filologiju. Sv. 11., posebni otisak.
- Tafra, Branka, Košutar, Petra. 2011. Novoštokavska obilježja hrvatskoga književnoga jezika u 17. stoljeću. *Zbornik o Ivanu Ančiću, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa*. Knezović, P. (ur.) Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. 251 – 266.
- Tvorić, Alojzija. 2011. Slovoepisna i jezična obilježja u Ančićevu *Ogledalu misničkom* (1681.). *Zbornik o Ivanu Ančiću, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa*. Knezović, P. (ur.) Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. 321 – 338.
- Zelić – Bućan, Benedikta. 1993. Neka prijeporna pitanja oko spomenika bosančice. *Kolo, časopis za kulturu, umjetnost i društvena pitanja* 3 (151) 5-6. 420 – 432.
- Zelić – Bućan, Benedikta. 2000. *Bosančica ili hrvatska ćirilica u srednjoj Dalmaciji*. Split: Državni arhiv u Splitu.
- Zima, Luka. 1988. *Figure u našem narodnom pjesništvu s njihovom teorijom*. Pretisak izdanja JAZU iz 1880. Biblioteka Theoria universalis, 4. Zagreb: Globus.
- Žagar, Mateo. 2007. *Grafolingvistika srednjovjekovnih tekstova*. Zagreb: Matica hrvatska.

Stylistic features of texts in *Ogledalo misničko* by Ivan Ančić

The paper examines some of the stylistic features of the religious and moral-didactic work *Ogledalo misničko/Speculum sacerdotale* (Ancona, 1681). This publication is shorter than others by Ančić. It has previously been the subject of linguistic research, but a detailed analysis of the content has not been carried out. The paper will examine the texts that the publication comprises in some detail, particularly in terms of stylistic features in the context of Baroque rhetoric.

Keywords: Ivan Ančić, *Ogledalo misničko* ..., rhetoric, style, stylistic figures